

Пратећи и подржавајући Вуков труд од самих почетака, Јакоб Грим је нашао срећну метафору да изрази не само висок поетски квалитет Вукових записа песама, већ у првом реду њихову изворност: оне имају „мирис руже”, а никако „ружиног уља”, забележио је Грим.

Скупљеним, одабраним, разврстаним и објављеним „различним женским пјесмама” Вук је, колико својим промишљеним приступом толико и динамичном природом саме лирске грађе, утемељио могућности и другачијег читања и раздеобе песама. Оне се могу схватити и сложити у нов поредак, без огрешења о Вука или о њих саме, као лирска композиција четирију годишњих доба. Такав концепт и такво читање, не и једино, нуди ова антологија антологије.

Овакав приступ има две стране. Прво, четири годишња доба обележена су знацима разне врсте, у првом реду песамама, међу њима и најстаријим, које су пратиле обреде и обичаје у одређене сезоне или дане, зависно од природног сунчевог, понекад и црквеног, календара (пролетњи циклуси песама, ускршње или велигденске песме, краљичке и додолске песме, коледарске и божићне и остале). Друго, саобразе ли се временски подеоци календара добима у људском животу, таква аналогија, довољно заснована, неизбежно обухвата и човеков унутарњи живот. Тада, разуме се, читање песама у духу предложене концепције може бити само метафоричко. Према томе, четири годишња доба могу се схватити и као дословна аналогија и као метафора. Речју, као што су календарске песме слике годишњих доба, тако су оне, заједно са осталим песамама, слике аналогних периода и промена у људском животу, не само физичком, већ и душевном.

II

Суочен са испољавањем природних моћи и стихија, с правилним менама годишњих доба, са обнављањем или опадањем природних енергија, у зависности од сунчевог положаја и гибања, далеки предак видео је одговарајуће процесе и промене и у људском животу, у себи самоме. Наслутио је закон да се појединачни живот гаси, али да процес живота бесконачно траје у времену и простору, обнављајући се кружно новим рађањем после привременог помрачења или зимске смрти. Природни календар био је мера по којој се рачунао проток времена, по којој су се делила не само доба у години, или мањи сегменти времена, већ, аналогно, и доба људског живота и одговарајућих процеса у њему. Календар је био не само непосредно људско искуство, што се свакад понављало у одређеним размацима и поретку, већ и наслеђе предака прерађено у митове и предања, веровања и магију, песме и чаробне формуле.

Оно што су годишња доба у природном сунчевом календару (пролеће, лето, јесен и зима), оно што су четири месечеве мене (млад месец – млађ, прва четврт, пун месец – уштап, последња четврт), оно што су четири подеока дана (јутро, подне, сумрак и ноћ) – то су четири етапе човековог узраста: рађање, сазревање, старење и умирање. По црти ове паралеле, пролеће је зора или младост људског живота, лето је његова подневна зрелост, јесен је сумрак или почетак процеса старења, а зима је ноћ или смрт.

Овакве временске аналогије, познате од искони и сачуване у митологији и фолклору света, заснивају се, како је научно утврђено, на „митологизираним календару”, сунчевом (месечевом, астралном, дневном), који поистовећује календарске јединице с добима људског живота. У духу ове основне, изводе се и друге аналогије. Људски век саображава се процесима вегетације, непосредно зависне од годишњих доба, биљкама кад цвату или кад вену, као што се временски сегменти изједначавају и с деловима човечијег тела, одакле је, како

се у науци претпоставља, потекло универзално својство свих митолошких система, антропоморфизам. По истој логици паралелизам се може пратити и на вишој, етичкој и емоционалној равни, при чему се злоћа, окрутност и мржња, или несрећа и патња, метафорички обележавају бићима, појавама и предметима чија су својства студен зиме, тамна боја ноћи, одбојност по спољашњем изгледу или по неком унутарњем својству (змија, гавран, мутна или стајаћа вода, мрак као неизвесност, пелен по горком укусу и слично). Тужбалице, на пример, изражавају патњу због губитка вољеног бића поступком густе мреже асоцијација по супротности, обележавајући „тавнилом” не само боравиште умрлог већ и пусти дом који је он напустио, и душевну празнину укућана. Насупрот томе, доброта, племенитост и правичност, а особито облици и нијансе срећне љубави, асоцијативно се везују с бићима или појавама које одликују топлина, светле боје живота, хитро кретање као испољавање животне енергије (огањ, жива вода, биљка у цвату, зрело жито и све што има златну боју сунца, племените птице или животиње у лету или у брзом кретању и слично).

Овакво читање, понекад само наслућивање метафоричког означавања и саображавања људског физичког и душевног живота временским циклусима и променама (које те циклусе битно обележавају), заснива се на архаичном веровању и митском осећању, утиснутим у песме, да су човек и природа једно и недељиво биће, да се једно у другом огледа и читује, да се једно другим може изразити. Кружна путања је универзални облик постојања, понављања и обнављања. Из тог угла свака аналогија, ако је поетски утемељена, изгледа природна и могућа.

Отуда у лирским народним песмама тако много присних и простодушних дијалога између човека и, може се слободно рећи, целог света, небеског и земаљског, и онога што се са зебњом слути након смрти. Исповести и разговори, специфична лирска обраћања зазивају биљке и животиње, горе, поља и воде, громове и кише, дане и ноћи, сунце, месец и звезде, паганска божанства, духове и виле, и хришћанске светитеље, душе умрлих, и саму смрт. Природне појаве и њихова својства метафоре су људских стања и судбина у бескрајном низу дијалога и монолога у којима сви говоре људским језиком.

У лирској народној песми човек дели судбину природе и она његову утолико што он у пуној мери зависи од ње, али и стога што је човек никада не види као равнодушну или неосетљиву, благонаклону или злонамерну, свеједно – већ је одуховљава, предаје јој људска својства, као што од ње узима (или опонаша) моћи што смртноме човеку нису дате. Из читавог сплета тих од искони изукрштених односа и слојева, неретко езотеричних, транспонованих у лирску песму, уочава се, као постојано и обухватно обележје великог броја песама, пагански култ божанстава и духова плодности, везан највећма за земљорадњу (првобитна „земљорадничка религија”), одређен култним односом према сунцу и земљи, према влаги, према биљкама и животињама.

Отуда архаичне лирске молитве и благослови упућени природним силама, често у људском обличју, да потпомогну рађање.

Додоле, учеснице старинске обредне игре која се изводи за сушних лета, дословно су прерушене у природне костиме. Тиме се оне идентификују с природом и годишњим добом, преузимајући на себе улогу древних свештеница посвећених у тајне тзв. имитативне магије. Оне се, у одећи од цвећа и певајући, утркују са облацима, домаћини их поливају водом, а тај низ стопљених симболичких ознака и радњи има за циљ изазивање кише, пошто је први услов, јединство с природом, испуњен. Веровало се да ће опонашање ритма природног процеса „отворити” облак и благословити усеве кишом.

Извор:
„Наставна теорија и пракса 1”, Зона Мркаљ
Издавачка кућа „Klett”, Београд, 2008.